

Nd.

55. Frumvarp til laga

[55. mál]

um endurmenntun vegna tæknivæðingar í atvinnulífinu.

Flm.: Jóhanna Sigurðardóttir, Jón Baldvin Hannibalsson,
Kjartan Jóhannsson.

1. gr.

Markmið laga þessara er að koma á samræmdri og skipulagðri endurmenntun og starfsþjálfun vegna tækniþróunar í atvinnulífinu og skapa öllum skilyrði til að aðlagast tæknivæðingu, einkum í þeim atvinnugreinum þar sem atvinnuöryggi starfsmanna er í hættu vegna tæknivæðingar.

2. gr.

Félagsmálaráðherra skipar sjö menn í endurmenntunarráð, og jafnmarga til vara, til fjögurra ára í senn, þar af sex eftir tilnefningu eftirtalinna aðila:

Alþýðusambands Íslands,
Bandalags starfsmanna ríkis og bæja,
Bandalags kennarafélaga,
Vinnuveitendasambands Íslands,
Vinumálasambands samvinnufélaganna og
menntamálaráðherra.

Félagsmálaráðherra skipar einn mann án tilnefningar og skal hann vera formaður ráðsins.

Endurmenntunarráð ræður sér starfsmann með staðgóða þekkingu í vinnumarkaðsmálum og endurmenntun vegna tækniþróunar í atvinnulífinu.

Ráðið skal kveðja sér til ráðuneytis aðila vinnumarkaðarins eftir því sem þörf krefur hverju sinni.

3. gr.

Hlutverk endurmenntunarráðs er:

- a. að gera heildaryfirlit yfir þá endurmenntun sem í boði er og tengist tæknivæðingu í atvinnulífinu,
- b. að meta á hverjum tíma þörf endurmenntunar vegna áhrifa nýrrar tækni á atvinnulífið og starfsskilyrði einstakra starfshópa,
- c. að gera heildaráætlun til fjögurra ára í senn um skipulag og samræmingu endurmenntunar og forgangsverkefni á því sviði sem miði markvisst að því að aðlaga starfsgreinar og starfshópa áhrifum tæknivæðingar í samræmi við þarfir atvinnulífsins; áætlun þessa skal endurskoða árlega,

d. að gera árlega kostnaðaráætlun vegna endurmenntunar sem fjárveiting næsta árs byggist á,

e. að úthluta styrkjum úr endurmenntunarsjóði, sbr. 4. gr.

Verði ágreiningur um ákvörðun ráðsins geta þrír ráðsmenn skotið ágreiningsatriðum til úrskurðar félagsmálaráðherra.

4. gr.

Stofna skal sjóð sem nefnist endurmenntunarsjóður og skal hann vera sjálfstæð stofnun undir yfirstjórn félagsmálaráðherra.

Hlutverk endurmenntunarsjóðs er annars vegar að veita styrk, sem sé að fjárhæð a. m. k. jafnhár atvinnuleysisbótum á hverjum tíma, til þeirra sem fá viðurkennda endurmenntun og hins vegar að veita styrki til

- námsgagnagerðar,
- námskeiðahalds og
- starfsþjálfunar

á sviðum sem viðurkennd eru af endurmenntunarráði.

Heimilt er að endurmenntunarsjóður greiði að fullu námskeiðsgjald fyrir þá sem leita sér endurmenntunar eða starfsþjálfunar og hafa af ástæðum, sem endurmenntunarráð metur gildar, ekki verið á vinnumarkaði um lengri eða skemmri tíma. Nánari ákvæði um slíkar greiðslur skulu sett í reglugerð, svo og um skilyrði fyrir styrkveitingu og hlutdeild aðila vinnumarkaðarins í fjármögnun, að uppfylltu ákvæði til bráðabirgða samkvæmt lögum þessum.

5. gr.

Ríkissjóður skal í fjárlögum ár hvert leggja sjóðnum til fé sem nemi eigi lægri upphæð en svarar helmingi af framlagi ríkissjóðs til Atvinnuleysistryggingasjóðs hverju sinni.

6. gr.

Félagsmálaráðherra ákveður, að fengnum tillögum endurmenntunarráðs, hver skuli hafa á hendi daglegan rekstur endurmenntunarsjóðs undir eftirliti ráðsins, þar á meðal innheimtu, greiðslur, reikningsfærslu og ávöxtun inneigna.

Ríkisendurskoðun hefur á hendi endurskoðun reikninga sjóðsins.

7. gr.

Endurmenntunarráð skal gera skýrslu um starfsemi sína og senda félagsmálaráðherra ásamt ársreikningum eigi síðar en 30. mars ár hvert.

8. gr.

Félagsmálaráðherra setur í reglugerð nánari ákvæði um framkvæmd laga þessara, að fengnum tillögum endurmenntunarráðs.

9. gr.

Ákvæði laga þessara skerða ekki betri rétt sem veittur er samkvæmt öðrum lögum eða um hefur verið samið á annan hátt.

10. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

Ákvæði til bráðabirgða.

Félagsmálaráðherra skal þegar í stað hefja viðræður við aðila vinnumarkaðarins, sbr. ákvæði síðustu mgr. 4. gr. laganna, í því skyni að leita samráðs um þátttöku og fyrirkomulag á hlutdeild aðila vinnumarkaðarins í fjármögnun vegna endurmenntunar samkvæmt ákvæðum þessara laga.

Greinargerð.

Markmið þessa frumvarps er að með samræmdri og skipulagðri endurmenntun hér á landi vegna tæknipróunar í atvinnulífinu verði öllum sköpuð skilyrði til að aðlagast tæknivæðingunni. Sérstök áhersla verði lögð á endurmenntun í þeim atvinnugreinum þar sem atvinnuöryggi starfsmanna er í hættu vegna tæknivæðingar.

Hér á landi hefur allt of lítil umræða enn farið fram um áhrif þeirra róttæku breytinga sem rafeindatækni og áhrif tölvuvæðingar munu hafa á vinnumarkaðinn, atvinnulíf og atvinnuhætti í landinu á komandi árum. Hvaða nýja möguleika mun hún opna og hvaða hættu mun hún hafa í för með sér ef ekki verður brugðist við í tíma á réttan hátt?

Undanfarna áratugi hafa orðið miklar breytingar á atvinnulífinu í heiminum og margt bendir til þess að þessar breytingar séu rétt að byrja. Breytingar þessar hafa það í för með sér að öll störf og vinnuáðferðir munu breytast og miklar tilfærslur verða á vinnuaflanum á milli atvinnuvega, starfsgreina, verkefna og vinnustaða. Sjálfvirkni og vélvæðing mun hafa það í för með sér að mörg störf munu annaðhvort taka miklum breytingum eða úreldast og ný störf taka við sem gera sífellt auknar kröfur til starfsfólks um endurmenntun. Ef ekki er brugðist við með réttum hætti í tíma er mikil hættu á því að það muni hafa í för með sér versnandi lífskjör og atvinnuleysi hér á landi.

Þær gífurlegu breytingar, sem áhrif tæknivæðingarinnar munu hafa á allt atvinnulíf á komandi árum, gera kröfu til þess að tilfærslur geti átt sér stað á mannaflanum milli verkefna og atvinnugreina með eðlilegum hætti en forsenda þess er að starfsfólki sé gert kleift að njóta endurmenntunar og starfsþjálfunar í miklu ríkara mæli en nú er.

Í allri atvinnuuppbyggingu og leiðum til að bæta lífskjör fólks er eitt brýnasta verkefnið að opna starfsfólki möguleika til að geta aðlagast með eðlilegum hætti áhrifum þeirra gífurlegu breytinga sem tæknivæðingin mun hafa í för með sér á allt atvinnulíf á komandi árum. Endurmenntun starfsfólks er því ein veigamesta forsenda þess að hægt sé að nýta sér nýjar tæknibreytingar til að auka framleiðni og hagvöxt og bæta lífskjör hér á landi.

Möguleikar hjá starfsfólki hér á landi til þess að öðlast sérhæfða endurmenntun við sitt hæfi og í samræmi við þarfir fyrirtækjanna er ýmsum takmörkunum háð.

Hér skulu tilgreindir nokkrir þættir:

1. Skólakerfið hefur ekki getað sinnt með skipulegum hætti endurmenntun í tengslum við atvinnulífið eða skólakerfið og menntunin í heild sinni hafa ekki tekið nægjanlegt mið af þörfum atvinnulífs.

2. Langur vinnudagur starfsfólks hér á landi og framfærslubyrði gera kröfur til þess að hver fjölskylda verði að geta treyst á tvær fyrirvinnur ef endar eiga að nást saman í nauðsynlegum útgjöldum. Lítil sem enginn tími er aflögu að starfsdegi loknum til að sækja endurmenntun eða þau námskeið, sem í boði eru, vegna tæknivæðingar í atvinnulífinu. Auk þess þola fæstir þann tekjumissi sem því er samfara að öðlast endurmenntun.

3. Of lítið framboð er á námskeiðum og þau námskeið, sem boðið er upp á, eru í mörgum tilfellum of dýr fyrir einstaklinga.

4. Alla hvatningu og leiðbeiningar um nauðsyn endurmenntunar vantar og starfsfólk er því einatt ekki nægilega vel á verði um það að endurmenntun getur ráðið úrslitum um atvinnuöryggi þess í framtíðinni.

5. Engin skipulögð eða samræmd stefna er í endurmenntunarmálum og starfsfólki reynist oft erfitt að skipuleggja endurmenntunarnám upp á eigin spýtur.

6. Fyrirtækin sjálf hafa of lítið gert af því að undirbúa starfsfólk undir tæknibreytingar með því að gefa því kost á starfs- eða endurmenntun.

Víða erlendis, t. d. annars staðar á Norðurlöndum, hefur þessari þörf fyrir endurmenntun og starfsþjálfun verið mætt með mjög umfangsmiklum, fjölbreyttum og skipulögðum aðgerðum. Má til að mynda nefna að frá 1960 hefur verið í gildi í Danmörku löggjöf um endurmenntun ófaglærðs starfsfólks. Ríkisvaldið hefur í þessum og öðrum löndum talið það skyldu sína að veita riflega styrki til endurmenntunar. Á Norðurlöndum hefur ríkisvaldið þannig um langt árabil styrkt bæði námsgagnagerðina, kennsluna eða þjálfunina, svo og veitt styrki sem samsvara atvinnuleysisbótum til að bæta það tekjutap sem fólk verður fyrir samfara endurmenntunarnámi.

Hér skulu nefnd nokkur dæmi:

1. Ríkisframlag Dana til „**arbejdsmarkedsuddannelserne**“:

1980 687,3 millj. d. kr.

1981 658,5 millj. d. kr.

1982 941,2 millj. d. kr.

(7080 d. kr. á einstakling.)

2. Ríkisframlag Norðmanna:

1981 samtals 116,1 millj. n. kr. eða 7800 n. kr. á einstakling.

3. Ríkisframlag Svía til „**arbetsmarknadsutbildning 1981—1982**“:

3891 millj. s. kr. eða 32 þús. s. kr. á einstakling.

(Heimild: Púriður Magnúsdóttir, forstöðumaður Fræðslumiðstöðvar iðnaðarins: Skýrsla um kynnisferð til Danmerkur, Svíþjóðar og Noregs í júní 1983.)

Ef reynt væri að gera sér grein fyrir hvað það kostaði að koma endurmenntunarmálum í sæmilegt horf hér á landi og hver sá fjöldi væri sem gagn gæti haft af endurmenntun kæmi eftirfarandi í ljós:

Gert er ráð fyrir að um 40 þús. manns muni geta haft gagn af styrkveitingum úr þeim endurmenntunarsjóði sem fyrirhugað er að stofnaður verði samkvæmt þessu frv.

Ef miðað er við að hver og einn þurfi að fá sem lágmark tveggja vikna starfsmenntun á 5 ára fresti þyrftu 8 þús. manns úr þessum hópi að sækja tveggja vikna námskeið á hverju ári.

Algeng námskeiðsgjöld á samsvarandi námskeið 1984 var 800—1200 kr. á þátttakanda.

Gera má ráð fyrir að útbúa þurfi um 30 ný námskeið að jafnaði á ári og að námsgagnagerðin kosti sem svarar um 150 þús. kr. á námskeið að meðaltali.

Áætlaður kostnaður, miðaður við þessar forsendur, gæti því orðið eftirfarandi:

1. Námskeiðsgjöld.	Kr.
10 dagar x 8000 þátttakendur x 1000 á dag =	80 000 000
2. Atvinnuleysisbætur.	
10 dagar x 8000 þátttakendur x 535,60 á dag =	42 848 000
3. Þróunarkostnaður.	
30 námskeið x 150 000 =	4 500 000

Samtals 127 348 000

Hér er um að ræða töluvert hærri fjárhæð en ráð er fyrir gert að endurmenntunarsjóður hafi til umræða skv. ákvæðum frumvarpsins. Er það gert í þeirri von að viðtæk samstaða geti náðst á Alþingi um þetta mál og verður nánar gerð grein fyrir því í framsögu.

Hér á landi, sem og annars staðar þar sem fjármagni hefur verið varið til endurmenntunarmála, er ljóst að sú fjárfesting mun skila sér margföld aftur á þann hátt að Íslendingar munu verða mun færari en ella til þess að nýta sér þá möguleika sem tæknibreytingarnar hafa í för með sér. Framtíð íslensks atvinnulífs og líf skjör hér á landi munu að verulegu leyti byggjast á því að uppbygging atvinnulífsins sé aðlöguð nýrri tækni og að starfsfólkið hafi möguleika á að tileinka sér tæknibreytingar. Ef áfram á að láta reka á reiðanum í þessu efni geta áföllin orðið stór.

Mikilvægt er að gera sér grein fyrir hvert stefnir í atvinnumálum og hvernig mannaflí skiptist á einstakar atvinnugreinar og hvaða menntun og þekking er nauðsynleg vegna breyttra atvinnuhátta. Talið er að mannaflí á vinnumarkaðinum muni aukast um 30 þús. manns næstu 20 árin. Helst hefur verið horft til iðnaðarins í þessu efni og talið nauðsynlegt að byggja hann upp til að taka við auknum mannafla á vinnumarkaðinum á komandi árum. Margt bendir þó til þess að iðnaðurinn muni ekki taka við auknum mannafla í jafnríkum mæli og áður var talið. Í upplýsingum um mannaflaþróun í helstu atvinnuvegum þjóðarinnar á árabílinu 1963—1979 kemur eftirfarandi í ljós:

	1963	1979
Iðnaður	12 040 (17,8%)	18 109 (17,9%)
Landbúnaður	9 254 (13,7%)	6 995 (6,9%)
Sjávarútvegur	11 143 (16,5%)	14 373 (14,2%)
Opinber störf	11 635 (17,2%)	25 287 (25,0%)
Annað	23 445 (34,7%)	36 238 (35,8%)

(Heimild: Mannfjöldi, mannaflí og tekjur. Framkvæmdastofnun ríkisins. Ágúst 1984.)

Af ofangreindu má sjá að hlutur opinberra starfa hefur vaxið mest eða úr 17,2% í 25%, þ. e. fjölgun um rúmlega 13 þús. störf. Hlutur iðnaðar hefur staðið nokkurn veginn í stað á þessu tímabili. Fækkun hefur orðið í landbúnaði og þótt nokkur fjölgun hafi orðið í sjávarútvegi, eða um 3230 störf, hefur hlutur hans af mannaflanum minnkað á tímabilinu.

En hver hefur mannaflaþróunin orðið í öðrum löndum?

Í eftirfarandi töflum má sjá hver þróunin hefur orðið í Japan, Svíþjóð, Bretlandi, Bandaríkjunum, Vestur-Pýskalandi og Frakklandi borið saman við Ísland á árunum 1955—1975. Heimildarmaður er Ingjaldur Hannibalsson, forstöðumaður Iðntæknistofnunar.

DREIFING VINNUAFLS Á GREINAR (1955-1975)

	UPPLÝSINGAR	ÞJÓNUSTA	IÐNAÐUR (I.M.T. BYGGINGARIDN. OG FISKIDN.)	LANDBÚNAÐUR OG FISKVEIÐAR
JAPAN	17.9	18.4	31.3	32.4
SVÍPJÓÐ	26.0	26.8	36.5	10.7
BRETLAND	26.7	27.5	40.4	5.4
BANDARÍKIN	30.5	19.1	38.4	12.0
V-PÝSKALAND	18.3	20.9	38.3	22.5
FRAKKLAND	20.3	24.1	36.9	24.7
ÍSLAND (1975)	47.5		37.7	14.8
(1981)	50.9		36.8	12.3
(1982)	52.7		34.2	13.1

Athyglisvert er hvað hlutur upplýsingastarfsemi og þjónustu hefur aukist í öllum þessum löndum.

Upplýsinga- og þjónustustarfsemi sem hlutfall af mannafla árið 1975 var eftirfarandi:

Svíþjóð	64,7%
Bretland	62,6%
V-Þýskaland	59,2%
Frakkland	60,2%
Japan	52,3%
Bandaríkin	65,2%
Ísland	47,5%

Á sama tíma og mannaflinn dreifist í auknum mæli á upplýsinga- og þjónustustarfsemi verður verulegur samdráttur í framleiðslugreinum, þó að framleiðsluverðmætin hafi aukist vegna framleiðniaukningar.

Hlutur landbúnaðar og fiskveiða dregst verulega saman í þessum löndum eins og sést á því að í Bretlandi er hann aðeins 3,2% af mannaflanum, í Svíþjóð 4,7% og í Bandaríkjunum 3,3%. Hlutur iðnaðar hefur í þessum löndum alls staðar minnkað nema í Japan.

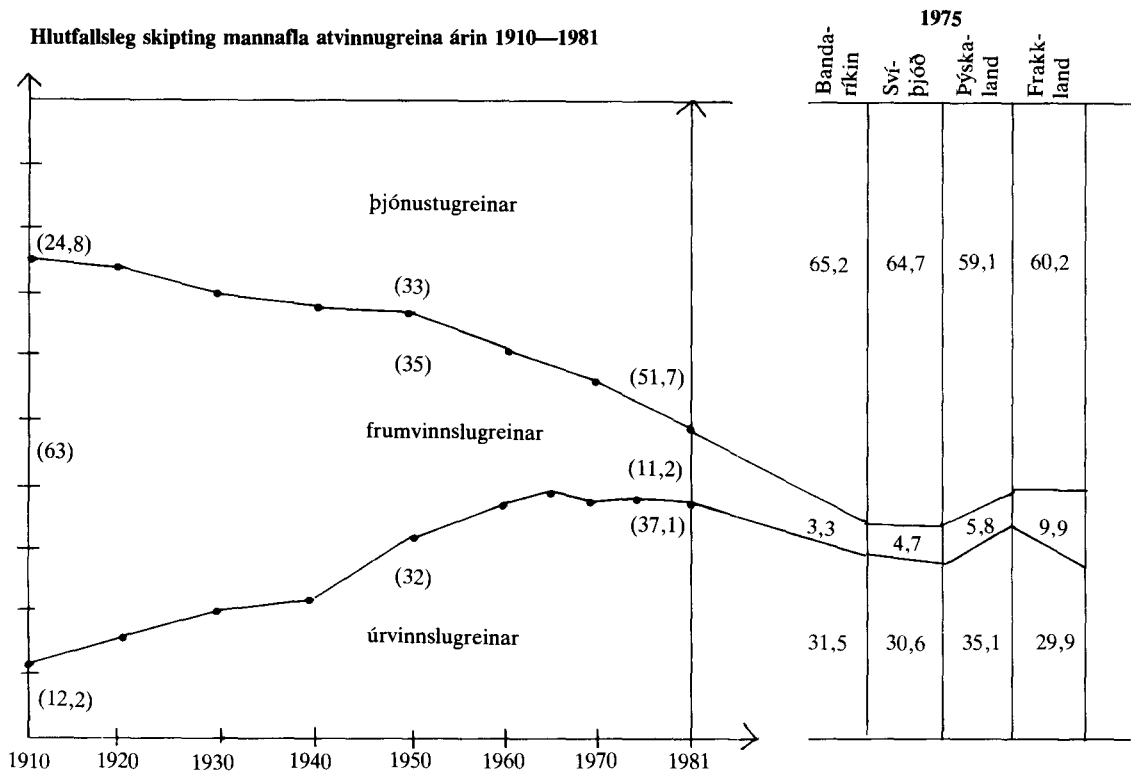
Eins og sjá má af töflunni er hlutur mannaflans á Íslandi í upplýsingamiðlun og þjónustustarfsemi verulega minni en í þessum löndum á sama tíma og hlutur mannaflans í framleiðslugreinum á Íslandi er mun meiri en í þessum löndum.

Þessar tölur sýna glöggst hvert stefnir og hlýtur það að vera umhugsunarefni að þótt störf hér á landi í framleiðslugreinum séu fleiri en hjá þessum þjóðum eru framleiðni, hagvöxtur og lífskjör mun verri hér á landi en í þessum löndum og Ísland láglaunasvæði miðað við flest þessara landa.

Á því er varla vafi að Íslendingar eru orðnir verulega á eftir öðrum þjóðum í því að tileinka sér nýja tækni. Ljóst er því að hæfni okkar til samkeppni við aðrar þjóðir er undir því komin að stjórnvöld geri sér grein fyrir hvert stefnir og bregðist við með réttum hætti.

Í þeirri töflu, sem hér fer á eftir og er byggð m. a. á upplýsingum úr riti Framkvæmdastofnunar um mannfjölda, mannafla og tekjur, kemur glögglega í ljós hvert stefnir í skiptingu mannaflans á milli þjónustugreina, framleiðslugreina og úrvinnslugreina — og til samanburðar er staðan í Bandaríkjunum, Svíþjóð, Vestur-Þýskalandi og Frakklandi á árinu 1975:

Hlutfallsleg skipting mannafla atvinnugreina árin 1910—1981

Þessi tafla sýnir ljóslega hve gífurlegum breytingum atvinnulífið hefur tekið og þau áhrif sem tæknivæðingin hefur haft á mannafla í atvinnugreinum. Ef litið er á þróunina í þeim löndum sem hér hafa verið tilgreind og eru mun lengra komin en Ísland í allri tæknivæðingu er ljóst að bætt lífskjör í þessum löndum hafa ekki byggst á auknum tækifærum í framleiðslugreinum. Það sést gleggst af því að í Bandaríkjunum eru lífskjör einna best en þar er lægst hlutfall vinnuafans í þessum löndum við framleiðslustörf.

Í grein eftir Ingjald Hannibalsson, forstöðumann Iðntæknistofnunar, sem birtist í ritinu Skipulagsmál höfuðborgarsvæðisins, 1. tbl. 1984, og fjallaði um framtíð tæknivædds iðnaðar á höfuðborgarsvæðinu, kemur margt athyglisvert fram að því er varðar stöðu og framtíð íslensks iðnaðar. Þar segir orðrétt:

„Sé litið á uppbyggingu íslensks iðnaðar, kemur í ljós, að helstu greinar hans eru þær, sem erlendis eru yfirleitt taldar til láglaunaiðnaðar. Gildir þetta um ýmsar greinar matvælaframleiðslu, fataiðnaðar, húsgagnaiðnað og ýmsar greinar málmíðnaðar. Sumar þessara greina hafa á undanförunum árum átt í miklum erfiðleikum í nágrennalöndunum vegna samkeppni frá láglaunalöndum og hefur starfsmönnum í greinum eins og fataiðnaði, húsgagnaiðnaði og skipasmíðaiðnaði fækkað mjög í flestum nágrennalöndunum. Ekki er ólíklegt, að svipuð fækkun eigi eftir að verða í þessum greinum hér á landi.“

Í þessari grein kemur einnig fram að ef litið er til annarra þjóða kemur í ljós að stefna svo til allra iðnaðarþjóða sé að auka til mikilla muna iðnað sem byggður er á tækni og þekkingu. Telja þessar þjóðir að sú tegund iðnaðar verði til þess að bæta lífskjör næstu áratuga með sama hætti og hefðbundinn framleiðsluiðnaður hefur gert á undanförunum áratugum.

Ljóst er af þessu að framleiðniaukningin í iðnaðarframleiðslunni erlendis vegna hagræðingaraðgerða, sjálfvirkni og nýrrar tækni í iðnaði geta fyrirvaralaust, ef ekkert er aðhafst, gert einhverjar greinar iðnaðar hér á landi ósamkeppnishæfar.

Margt bendir til þess að það sé ekki síst starfsöryggi kvenna sem er í hættu vegna tæknipróunar og mörg hin hefðbundnu kvennastörf vegna þess að störf kvenna og menntunarval eru einhæfari og því viðkvæmari fyrir tölvuþróuninni. Enn fremur má nefna ýmiss konar tækninám og tækniþjálfun sem er hagnýtt í störfum sem við koma tölvuvæðingu en höfðar lítt til kvenna og fæstar sækja í slíkt nám eða störf. Á Íslandi hefur þróunin orðið sú að á árinu 1983 voru af 174 nemendum, sem skráðir voru í tölvunarfræði í Háskóla Íslands, 140 karlar og 34 konur eða 82% karlar en 18% konur. Aftur á móti virðist svo vera að konur standi jafnfætis körlum að því er varðar aðsókn að tölvunámskeiðum.

Úttekt, sem gerð var á vegum Stjórnunarfélags Íslands sem m. a. hefur á sínu starfssviði tölvunámskeið, sýnir að konur voru tæplega helmingur þeirra sem sóttu tölvunámskeiðin. Athyglisvert var að konur voru yfir 90% allra þátttakenda í ritvinnslunámskeiðum en karlar aftur á móti í miklum meiri hluta þeirra þátttakenda sem sækja námskeið sem fjalla um stjórnun, áætlunargerð og undirbúning tölvuvæðingar.

Á ráðstefnu, sem haldin var sl. vetur hér á landi um atvinnumál með tilliti til jafnréttis kynjanna vegna tæknibreytinga, komu fram athyglisverðar upplýsingar sem vert er að benda á:

1. Ráðstefna Alþjóðasambands verslunarmanna um tölvuvæðingu benti m. a. á að 8% vöxtur sjálfvirkni á 10 ára tímabili mundi gera 20—25% skrifstofustarfa óþörf; um 5 millj. af 17—18 millj. skrifstofufólks í Vestur-Evrópu mun þá missa vinnu sína.

2. Í skýrslu „Siemens office“ er áætlað að af 5,7 millj. skrifstofustarfa í Vestur-Pýskalandi sé hægt að staðla 43% og gera 25—30% sjálfvirk.

3. Frönsk skýrsla (NORA) spáir 30% samdrætti í atvinnu hjá bönkum og tryggingafé-lögum á 10 árum. Áætlað er að 82% af 349 þús. vélriturum í Frakklandi muni missa atvinnu vegna tilkomu ritvinnslutækja.

4. Í Bretlandi spá sérfræðingar verkalyðssamtakanna um 20% atvinnuleysi á þessu sviði upp úr 1990.

5. Í Danmörku er reiknað með að á næstu árum hverfi um það bil 75 þús. skrifstofustörf.

Þessar upplýsingar sýna að áhrifa tölvuvæðingar mun ekki hvað síst gæta í störfum þeim þar sem konur eru fjölmennar, svo sem í almennum skrifstofu- og þjónustustörfum.

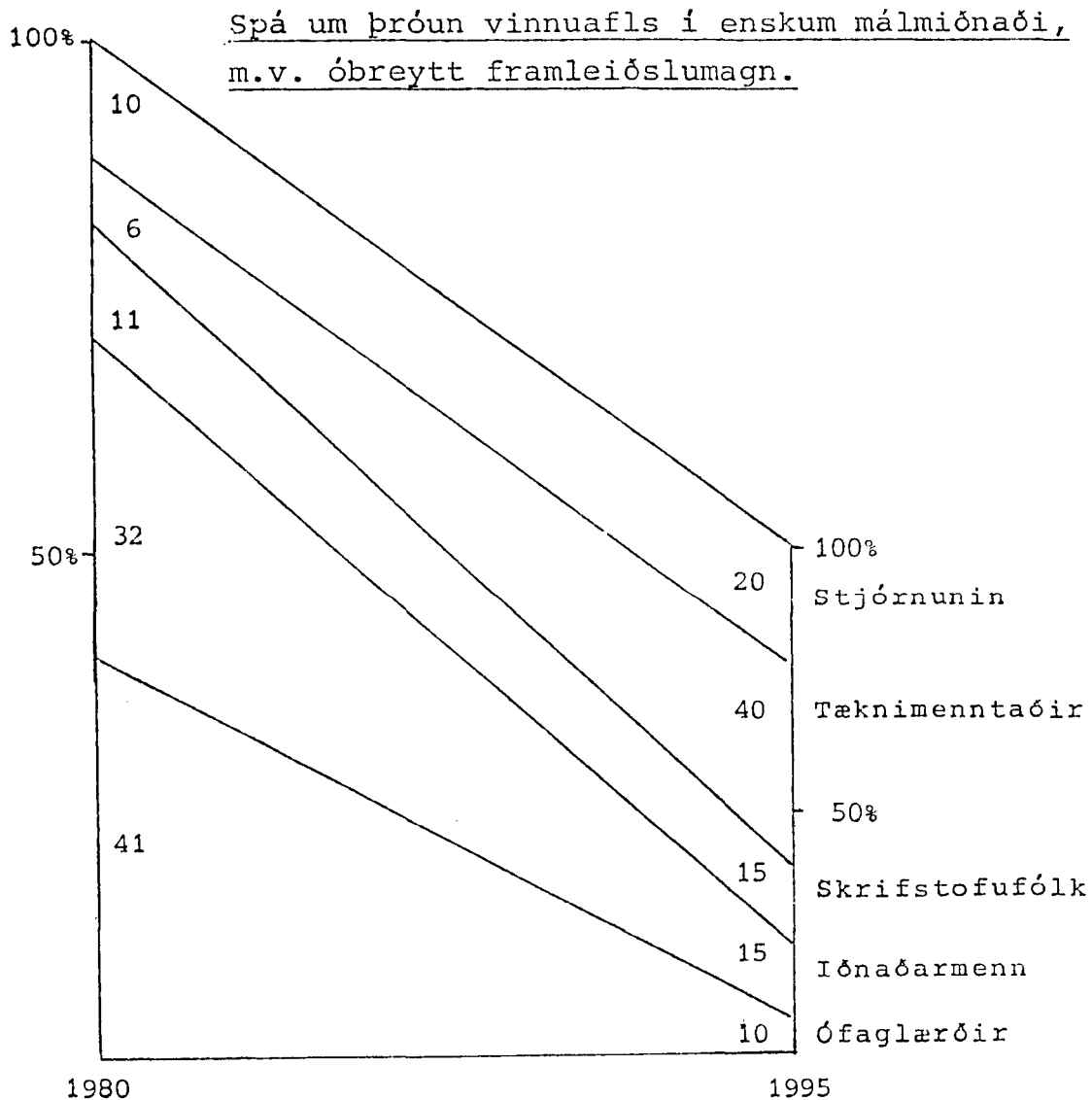
Í riti, sem gefið var út á vegum OECD 1981, kemur ýmislegt fróðlegt fram um áhrif tölvuvæðingar á störf kvenna í grein eftir J. S. Smith í viðskiptadeild háskólans í Canberra í Ástralíu. Þar er rakin skipting kvenna í einstakar atvinnugreinar í Ástralíu og kemur m. a. fram að 82% kvenna, sem gegna launuðum störfum, skiptast á 18 af 61 starfsgrein í landinu. Þessar 18 greinar kallast „kvennastarfsgreinar“. Í raun skiptast yfir 50% kvenna á vinnumarkaðinum einungis á 5 starfsgreinar, þ. e. almenn skrifstofustörf, afgreiðslustörf, hraðritun, vélritun, heimilishjálp, eldamennsku, þjónustu- og kennslustörf. Einungis 12% kvenna eru í hefðbundnum „karlastörfum“. J. S. Smith getur þess að eitt af verkefnum rannsóknarnefndar, sem sett var á laggirnar í Ástralíu, hafi verið að greina þau störf sem voru í hættu vegna hagnýtingar nýrrar tækni. Nefndin komst að þeirri niðurstöðu að ný tækni hefði meiri áhrif í þjónustugreinum en iðnframleiðslu. Nánar tiltekið var þeim, sem gegna störfum sem eru tengd upplýsingamiðlun af einhverju tagi, sérstök hætta búin, t. d. skrifstofufólki, vélriturum, riturum og þeim sem gegna vissum tegundum af stjórnunarstörfum. **Niðurstaða Smiths er sú að á grundvelli fyrirbyggjandi gagna muni ný tækni hafa áhrif innan starfsgreina þar sem 50% kvenna á vinnumarkaðinum vinna en 25% karla.**

Með tilliti til þess munu áhrif nýrrar tækni koma sérstaklega niður á konum.

Auk þess má benda á að atvinnuleysi ungs fólks fer vaxandi, t. d. í Vestur-Evrópu, og sérstaklega hjá stúlkum. Ástæðan fyrir því er talin sú að ráðningum í hefðbundin kvennastörf fer stöðugt fækkandi vegna aukinnar tölvuvæðingar.

Þó að hér hafi einkum verið dregin upp mynd af þeim hættum sem fylgir hefðbundnum kvennastörfum í landinu er ljóst að á öllum sviðum atvinnulífsins mun tæknivæðingin hafa meiri og minni áhrif. Má þar t. d. nefna byggingariðnað en margt bendir til að störfum muni verulega fækka í þeirri grein á komandi árum. Hlutfall byggingariðnaðar af heildarmannafla er nú 11% á Íslandi en hlutfall byggingariðnaðar í flestum öðrum þróuðum ríkjum er undir 5%.

Í eftirfarandi töflu er spáð um þróun vinnuafls í enskum málmiðnaði miðað við óbreytta framleiðslu.

Heimild: Jernets framtíð (nóv. 1983).

Eins og hér sést er gert ráð fyrir að á tímabilinu 1980—1995 muni störfum fækka um u. þ. b. 50% í breskum málmiðnaði. Tæknimönnum mun samkvæmt þessu fjölga úr 6% í 40% eða fjölga hlutfallslega úr 6 í 20. Hins vegar mun skrifstofufólki fækka hlutfallslega úr 11% í 7,5%, iðnaðarmönnum úr 32% í 7,5% og ófaglærðum úr 41% í 5%.

Margt bendir til þess að svipuð þróun muni eiga sér stað víðar og hlutfallslega muni störfum ófaglærðra fækka en fjöldi tæknimanna, stjórnenda og sérhæfðra starfsmanna fara vaxandi. Einnig er líklegt að þróun sjálfvirkni í fiskvinnslu samfara framförum í flutninga-tækni geti haft í för með sér mikla fækkun starfa í fiskvinnslu. Ef starfsfólki í fiskvinnslu-greinum verða ekki sköpuð tækifæri til endurmenntunar og aðlögunar að nýrri tækni getur starfsfólk í fiskvinnslu innan fárra ára staðið frammi fyrir miklu atvinnuleysi.

Á miklu veltur þess vegna hér á landi að brugðist verði við tæknivæðingunni með réttum hætti. Lykillinn að því að aðlagast tækniþróuninni er fyrst og fremst skipulögð endurmenntun starfsfólks. Hvernig til tekst í þeim efnum mun hafa úrslitaáhrif á hvort og hvenær einstakar atvinnugreinar taka tæknina í þjónustu sína.

Slík fjárfesting, sem stuðlar að aukinni endurmenntun starfsfólks, er því ekki síður mikilvæg en fjárfesting í ýmsum tækjabúnaði og gerir okkur ein samkeppnisfær við aðrar þjóðir og leiðir til aukinnar framleiðni, hagvaxtar og betri lífskjara.

Athugasemdir við einstakar greinar frumvarpsins.

Um 1. gr.

Með endurmenntun vegna tækniþróunar í atvinnulífinu er átt við þann þekkingarauka sem nauðsynlegt er að starfsmenn í fyrirtækjum fái til þess að fyrirtækið geti nýtt sér þá möguleika sem fólgnir eru í nýrri tækni. Þekkingarauka þennan er hægt að byggja upp á marga vegu, svo sem með því að senda starfsmenn á námskeið innanlands eða erlendis, fá ráðgjafa eða starfsþjálfara til að kenna starfsmönnum á vinnustað eða með því að gefa starfsmönnum kost á skipulögðu starfsnámi.

Um 2. gr.

Hér er kveðið á um skipan sjö manna endurmenntunarráðs en verkefni þess er skilgreint í 3. gr.

Með skipan ráðsins er leitast við að tryggja aðild stærstu heildarsamtaka á vinnumarkaðinum, auk þess sem tryggð er aðild menntakerfisins að ákvörðunum um alla framkvæmd endurmenntunar sem tengist tæknivæðingu í atvinnulífinu.

Þar sem endurmenntunarmálum hefur verið skipað með lögum á Norðurlöndum er algengt að þau mál heyri undir atvinnumálaráðuneyti. Sjálfstætt atvinnumálaráðuneyti er ekki fyrir hendi hér og því er lagt til að yfirstjórn þessara mála sé í höndum félagsmálaráðherra sem fer með vinnumarkaðsmál, sbr. reglugerð nr. 96/1969, um Stjórnarráð Íslands, en fram kemur í 4. gr. hennar að félagsmálaráðuneytið fari með mál sem varða vinnu, þar á meðal stéttarfélög launþega og atvinnurekenda, svo og skráningu atvinnulausra, vinnumiðlun, atvinnujöfnun og hagræðingu á vinnumarkaði.

Um 3. gr.

Í þessari grein kemur fram skilgreining á hlutverki endurmenntunarráðs en a-, b- og c-liðir byggjast á því meginmarkmiði sem fram kemur í 1. grein frumvarpsins, þ. e. að komið verði á samræmingu og skipulagi á endurmenntun sem tengist tæknivæðingu í atvinnulífinu

og að forgangsverkefni á því sviði taki markvisst mið af því að tryggja atvinnuöryggi starfsmanna sem í hættu er vegna tæknivæðingar í einstökum greinum atvinnulífsins.

Nauðsynlegt er einnig að það verkefni falli í hlut endurmenntunarráðs að gera árlega kostnaðaráætlun (sbr. d-lið) enda ráðið sá aðili sem gleggsta yfirsýn hefur yfir þörfina hverju sinni.

Ljóst er að eitt vandmeðfarnasta verkefni nefndarinnar er úthlutun styrkja úr endurmenntunarsjóði enda ræðst af henni röðun forgangsverkefna á sviði endurmenntunar vegna tæknivæðingar í atvinnulífinu. Nauðsynlegt er því að tryggja úrskurðarvald ráðherra í þessum lögum komi til ágreinings í endurmenntunarráði.

Um 4. gr.

Samkvæmt ákvæðum 4. greinar er hlutverk endurmenntunarsjóðs þrjúþætt.

Í fyrsta lagi að veita styrki til starfsmanna sem sækja endurmenntunarnámskeið eða starfsþjálfunarnámskeið sem viðurkennd eru af endurmenntunarráði. Eðlilegt þykir, og auðvelt í allri framkvæmd, að miða upphæð styrkveitingar við atvinnuleysisbætur eins og þær eru á hverjum tíma. Benda má einnig á að t. a. m. í Danmörk eru atvinnuleysisbætur notaðar til viðmiðunar þegar greiddir eru styrkir vegna endurmenntunar starfsmanna.

Ljóst er þó að sú upphæð er ekki nægjanlegur hvati til að starfsfólk sækji sér endurmenntun því að í allflestum tilfellum verður um nokkurn eða töluverðan tekjumissi að ræða. Hagur launþega og atvinnurekenda er augljós ef áttak verður gert á sviði endurmenntunar starfsfólks vegna tæknivæðingar í atvinnulífinu; því er eðlilegt að kanna grundvöll þess (sbr. ákvæði til bráðabirgða) að atvinnurekendur greiði starfsmönnum mismun á launum þeirra og atvinnuleysisbótum á meðan á starfsþjálfun stendur, svo og að aðilar vinnumarkaðarins greiði hluta af námskeiðsgjöldum. Styrkir úr endurmenntunarsjóði eru forsenda þess að endurmenntunarráð geti stuðlað að því að framboð og eftirspurn eftir endurmenntun séu nægjanleg og því mikilvægt að viðtæk samstaða náist um alla framkvæmd málsins og að samningar takist við aðila vinnumarkaðarins um hlutdeild í kostnaði við endurmenntun starfsfólks.

Í þessari grein er kveðið á um að nánari ákvæði um skilyrði fyrir styrkveitingu og um hlutdeild aðila vinnumarkaðarins í fjármögnun skuli sett í reglugerð, að uppfylltu ákvæði til bráðabirgða, en eðlilegt verður að telja að endurmenntunarráð hafi möguleika til að setja það skilyrði fyrir styrkjum og framlögum til endurmenntunar að mótframlag komi frá atvinnurekanda eða sjóðum atvinnurekenda og launþega.

Í öðru lagi er lagt til að endurmenntunarsjóði verði heimilt að greiða að fullu námskeiðsgjöld fyrir þá sem eru að koma á vinnumarkaðinn og eru ekki í stéttarfélagum. Ekki síst er þetta ákvæði sett fram til að stuðla að endurmenntun þeirra sem koma á vinnumarkaðinn að nýju, eftir stutta eða langa fjarveru.

Í þriðja lagi eru síðan ákvæði um að styrki megi veita til námsgagnagerðar, námskeiðahalds og starfsþjálfunar á sviðum sem viðurkennd eru af endurmenntunarráði.

Nauðsynlegt er einnig að frekari ákvæði verði sett í reglugerð að því er varðar viðmiðunarákvæði um forgangs röðun verkefna.

Má þar nefna:

- a. Gildi verkefnisins fyrir starfsmenn.
- b. Gildi verkefnisins fyrir atvinnulífið og einstök fyrirtæki.
- c. Hvort verkefnið hefur gildi fyrir fleiri en eina atvinnugrein.

Um 5. gr.

Í þessari grein er kveðið á um framlag ríkissjóðs til endurmenntunar vegna tæknivæðingar í atvinnulífinu og gert ráð fyrir að á fjárlögum ár hvert verði sjóðnum lagt til fé sem svarar a. m. k. 50% af framlagi ríkissjóðs til Atvinnuleysistryggingasjóðs. Miðað við fjárlög yfirstandandi árs (1984) yrði hér um að ræða 58,5 millj. kr. en það er jafnhá upphæð og nemur framlagi atvinnurekenda til Atvinnuleysistryggingasjóðs 1984.

Um 6.—10. gr.

Parfnast ekki skýringar.

Um ákvæði til bráðabirgða.

Í ákvæði til bráðabirgða er kveðið á um að félagsmálaráðherra hefji þegar í stað viðræður við aðila vinnumarkaðarins þar sem leitað verði eftir samvinnu um þátttöku í kostnaði við endurmenntun starfsfólks vegna tæknivæðingar í atvinnulífinu.

Með lögum þessum er hlutur aðila vinnumarkaðarins tryggður varðandi allar ákvarðanir um skipulag endurmenntunar. Ljóst er að hlutdeild þessara aðila í kostnaði þeim, sem af endurmenntun leiðir, mun tvímælalaust flýta fyrir endurmenntun starfsfólks í flestum atvinnugreinum og því að markmiðum laganna verði náð. Vart þarf að tíunda að það er jafnt til hagsbóta fyrir atvinnurekendur sem launþega.

Skilyrði fyrir styrkveitingu, sem sett verða í reglugerð samkv. 4. gr. frv., hljóta síðan að taka mið af þeirri niðurstöðu sem fæst úr viðræðum aðila vinnumarkaðarins og stjórnvalda.